

راهنمای نگارش طرح اجمالی و طرح تفصیلی پایان نامه

الف - طرح اجمالی پایان نامه:

در طرح اجمالی پایان نامه، دو موضوع توسط طلبه به کمیته پایان نامه پیشنهاد می شود که در صورت تکراری نبودن موضوع و قابلیت آن برای پژوهش در سطح پایان نامه، یکی از آن ها به ترتیب اولویت تصویب می گردد.

عناصر و ساختار طرح اجمالی:

- موضوع پیشنهادی
- سوال اصلی تحقیق
- سوالات فرعی
- پیشینه پژوهش

انتخاب موضوع پایان نامه از مسائل مهمی است که باید با تأمل و تعمق کامل انجام پذیرد، زیرا هیچ پژوهش مفیدی را نمی توان انجام داد مگر اینکه موضوع آن حساب شده انتخاب و ابعاد آن از پیش مشخص و روشن گردیده باشد.

می توان موضوع را با توجه به موارد زیر انتخاب کرد:

الف) تجربه و علاقه شخصی.

ب) استفاده از تجارب دیگران.

ج) تأمل در تحقیقات و پایان نامه های نگارش یافته.

د) مراجعه به فهرست های موضوعی کتابخانه ها، بانک های اطلاعات، سی دی های علوم اسلامی و اینترنت.

ویژگی های موضوع پایان نامه

۱. مورد علاقه پژوهشگر باشد تا انگیزه کافی جهت تحقیق حاصل شود.
۲. موضوع پیشنهادی باید جدید و در ارتباط با رشته تخصصی طلبه باشد.
۳. همان گونه که در پیشینه تحقیق هم مطرح می شود، باید مشخص شود که موضوع ارائه شده چه تفاوتی با سایر پژوهش های انجام شده دارد و وجه امتیاز این پایان نامه، برای پرداختن به این موضوع چیست.
۴. دامنه ای محدود داشته باشد تا پژوهشگر بتواند در زمان معین آن را به انجام برساند، در غیر این صورت بحث ناتمام خواهد ماند و آن قدر هم محدود نباشد که پیرامون آن، زمینه تحقیق وجود نداشته باشد.
۵. منابع کافی نسبت به موضوع در دسترس باشد.

تذکر: جهت عدم تکرار، توضیح عناوین: سوال اصلی تحقیق، سوالات فرعی و پیشینه پژوهش در ادامه (توضیحات طرح تفصیلی) ذکر می شود.

ب - طرح تفصیلی پایان نامه:

طرح تفصیلی در واقع همان نقشه ای است که پژوهشگر برای تدوین پایان نامه در ذهن خود ترسیم می کند. پژوهشگر در این طرح، اهمیت موضوع، فواید و اهداف خود از انتخاب این موضوع را بیان کرده و کیفیت و محدوده کار خود را مشخص می کند. به بیان دیگر او روشن

می‌سازد که چه مسیری را در پیش‌رو دارد، چه هدفی را دنبال و به چه شیوه‌ای عمل خواهد نمود، چه مراحل را طی خواهد کرد و به چه نتایجی خواهد رسید.

هم‌چنین در طرح تفصیلی، باید گزارشی از پیشینه موضوع (یعنی تحقیقاتی که تاکنون در مورد آن انجام شده) و کتب و منابع مربوط به آن آورده شود تا سطح اطلاعات پژوهشگر نسبت به موضوع روشن گردد.

فواید طرح تفصیلی:

- ساماندهی مطالعات و انضباط در جمع‌آوری مواد خام انتخابی
- امکان ارزیابی محقق و توان‌سنجی انجام تحقیق در موضوع انتخابی
- جلوگیری از اتلاف وقت و ایجاد انحراف در مسیر تحقیق و خارج شدن از موضوع
- پیشگیری از اختلاف میان محقق و اساتید راهنما و مشاور
- مشخص شدن ترتیب انجام فعالیت‌ها و امکان برنامه‌ریزی و زمان‌بندی مراحل پایان‌نامه (پیش‌بینی تفصیلی مدت انجام تحقیق به تفکیک مراحل یا فصول تحقیق).
- با توجه به یک سال و نیم (۱۸ ماه) مهلت تدوین پایان‌نامه (از تصویب موضوع تا انجام دفاعیه)، زمان بندی مورد نظر خود را برای مراحل هفت‌گانه علمی تدوین، تعیین و ثبت می‌نمائید.
- ا. مطالعات مقدماتی پس از تصویب طرح تفصیلی
- ب. یادداشت برداری و مطالعه منابع
- ت. تدوین فصل‌های اصلی پایان‌نامه
- ث. مطالعه مجدد و بازبینی فصل‌ها
- ج. اعمال اصلاحات لازم (ابلاغی از سوی استاد محترم راهنما) و تقویت منابع
- ح. تایپ و تصحیح
- خ. تحویل نسخه نهائی مورد تأیید استاد راهنما به مرکز تخصصی جهت دفاع

عناصر و ساختار طرح تفصیلی:

۱. بیان مسأله تحقیق
۲. پیشینه تحقیق
۳. اهمیت و ضرورت
۴. سوالات تحقیق
۵. فرضیات تحقیق
۶. فهرست مطالب
۷. فهرست مهمترین منابع

شیوه نگارش طرح تفصیلی:

۱. بیان مسأله تحقیق:

منظور از بیان مسأله، طرح مسأله به زبان علمی است، این امر شامل محدودکردن مسأله، جداسازی آن از مسائل حاشیه‌ای، و توضیح ویژگی‌های مسأله خواهد بود.

در رابطه با تبیین موضوع، نکات ذیل مهم است:

۱) طرح موضوع به صورت شعاری و بیان مسائل احساسی نباشد. بلکه موضوع با بیان منطقی و مستدل مطرح شود.

۲) اجمالاً به زوایای کل بحث اشاره شده، و موضوع مورد نظر محقق مشخص شود.

۳) محقق سعی کند که موضوع مورد نظر را محدود نموده و از منظر خاصی مورد بررسی قرار دهد و مرز آن را دقیقاً مشخص سازد.

۴) اگر موضوعات تاریخی گسترده را انتخاب کرده و تنها مقطع خاصی را برای مطالعه منظور نظر داشته باید آن را دقیقاً مشخص کند.

لذا محقق باید محدوده‌های مختلف و ابعاد گوناگون و زوایای متعدد بحث خود را معلوم نموده و سپس محدوده‌ی مورد نظر خود را به وسیله‌ی اضافه کردن قیود متعدد یا تعیین محدوده‌ی زمانی و مکانی، مشخص نماید. پس از مشخص شدن موضوع، هرگز نباید خارج از محدوده‌ی مشخص شده سخن گفته شده یا مطلبی جمع‌آوری گردد؛ زیرا نوشته را دچار آشفتگی خواهد نمود.

۲. پیشینه تحقیق:

مراد از پیشینه تحقیق آن است که توضیح دهید آیا تاکنون در این موضوع خاص، کتاب یا پایان‌نامه و یا تحقیقی نوشته شده‌است یا خیر؟ اگر جواب مثبت است به برخی از مهم‌ترین آنها همراه با نام نویسنده اشاره کنید و آنگاه وجه امتیاز تحقیق خودتان را بیان کنید. اگر نوشته نشده است توضیح دهید که تألیف و تحقیق مستقلی در این موضوع انجام نشده و تنها در لابلای کتاب‌های دیگر می‌توان از این موضوع سراغ گرفت. در این صورت وجه امتیاز پایان‌نامه شما، ارائه تحقیقی مستقل در این موضوع است.

هر محقق از ابتدای کار پژوهشی خود، به دنبال یافتن اطلاعات لازم در مورد موضوع مورد پژوهش است. این جستجو در ابتدای پژوهش با مرور تحقیقات گذشته شروع می‌شود. هر تحقیق و پژوهش علمی، بر پایه‌ها، ارکان و نتایج مطالعات و تحقیقات پیشین استوار است. پژوهشگر باید سعی کند مرتبط‌ترین دست‌آوردهای تحقیقات پژوهشگران قبلی را مورد شناسایی و بررسی قرار دهد، هر مطالعه ضمن آنکه مبتنی بر مطالعات قبلی است، مقدمه و پایه‌ای نیز برای مطالعات بعدی است. پیشینه باید نشان دهد که محقق بر موضوع تحقیق خود اشراف دارد و از آخرین تحقیقات مرتبط آگاه است و ضرورت تحقیق کنونی را ثابت کند.

گزارش پیشینه باید شامل دو بخش اصلی باشد:

۱. خلاصه و چکیده‌هایی از دانش موجود درباره تحقیقات مرتبط؛ این بخش با استفاده از چکیده‌های تهیه شده در مرحله قبل تدوین می‌شود.
۲. تحلیل و نقد تحقیقات پیشین به گونه‌ای که ضرورت و اهمیت مسأله فعلی را روشن کند و ارتباط این تحقیق را با تحقیقات پیشین نشان دهد. گزارش پیشینه بدون تحلیل و نقد، کاری ناقص و بی‌نتیجه است.

اهداف تبیین پیشینه تحقیق:

- آشنایی بیشتر با موضوع و ارائه‌ی آن در یک چارچوب علمی؛
- جلوگیری از تکرار بدون دلیل تحقیقات گذشته؛
- آشنایی با کمبودها و نقص‌های تحقیقات گذشته؛
- آشنایی با منابع و مستندات تحقیق مورد نظر؛
- آشنایی با پایه‌گذاران و محققان برجسته در آن موضوع؛

۳. اهمیت و ضرورت تحقیق:

در این قسمت توضیح دهید که انجام این پایان‌نامه توسط شما از چه اهمیت و ضرورتی برخوردار است و چه فایده‌ای بر آن مترتب است.

۴. سوالات تحقیق:

سوالات تحقیق را به دو دسته اصلی و فرعی تقسیم کنید:

الف) سؤال اصلی: آن پرسشی است که دغدغه اصلی نویسنده بوده و در تحقیق خود به دنبال پاسخ گویی آن است. به عبارت دیگر سؤال اصلی، همان موضوع پایان‌نامه است که به صورت سؤالی در آمده است.

ب) سؤالات فرعی: نویسنده برای این که به پرسش اصلی پاسخ دهد، آن را به چند سؤال جزئی و فرعی تجزیه می‌کند. معمولاً هر فصل به پاسخ گویی به یک یا دو سؤال فرعی می‌پردازد و عنوان آن فصل ناظر به آن سؤال و یا سؤالات است.

۵. فرضیات تحقیق:

فرضیه یعنی جواب موقت به سؤال تحقیق، که محقق بر اساس مطالعات قبلی آن را بیان می‌کند و راه حل پیشنهادی محقق برای حل مسأله است. طرح پژوهش می‌تواند بیش از یک فرضیه داشته باشد. البته فرضیه‌ها باید به صورتی بیان شود که هر یک گویای یک حدس علمی و عقلانی باشد.

فوائد ارائه‌ی فرضیه:

الف - محقق را از فعالیت‌های پراکنده مصون و بی‌نیاز می‌سازد.

ب - فرضیه، تجزیه و تحلیل اطلاعات را سامان می‌بخشد.

ج - تدوین فرضیه به علمی بودن تحقیق کمک می‌کند. (تدوین فرضیه لازمه یک تحقیق علمی است).

چگونه یک فرضیه خوب بنویسیم؟

در انتخاب فرضیه، معلومات کلی و شناخت‌های قبلی و تجارب محقق نقش به‌سزایی دارد، ولی در هر صورت مطالعات مقدماتی برای انتخاب موضوع و تهیه طرح‌نامه، قابل انکار نیست و محقق باید در مطالعات مقدماتی خود برای سؤالات تحقیق به پاسخ‌های احتمالی رسیده باشد. در غیر این صورت نباید نوشتن پایان‌نامه را شروع کند. البته در این راه می‌توانید از بررسی نوشته‌های دیگر محققان نیز استفاده کنید تا دریابید آنان در هنگام مواجهه با سؤالات مشابه چگونه عمل کرده‌اند و به چه پاسخی دست یافته‌اند. بعد از انتخاب فرضیه باید آن را به صورت یک جمله کامل خبری نوشت. دقت داشته باشید که فرضیه نوشته شده باید با سؤال اصلی تحقیق و بیان مسأله ارتباط منطقی داشته باشد.

۶. فهرست مطالب:

در این قسمت به عناوین بخش‌ها، فصل‌ها و گفتارهای پایان‌نامه که قرار است طبق آن نگارش یابد اشاره می‌شود.

۷. فهرست مهمترین منابع:

در این قسمت از محقق خواسته شده که فهرست منابع و مأخذی را که برای تحقیق شناسایی کرده ارائه کند.

شیوه‌های شناسایی منابع مکتوب:

برای شناسایی کتاب‌های منبع، برای تحقیق راه‌های زیادی وجود دارد که به پاره‌ای از آنها اشاره می‌کنیم:

- کتاب‌نامه‌ها: یعنی کتابی که در آن فهرست کتاب‌های مربوط به آن موضوع با مشخصات کامل نوشته شده است.

- پاورقی و فهرست منابع و مأخذ: هنگامی که یک کتاب علمی مناسب در رابطه با موضوع خود یافتید در حقیقت یک سرنخ برای تحقیق خود پیدا کرده‌اید؛ زیرا در هر صفحه این کتاب پاورقی‌هایی نوشته شده که آدرس کتاب‌های جدید مرتبط با موضوع شما است. پس با مراجعه به پاورقی‌ها و فهرست منابع و مأخذ کتاب، می‌توانید لیستی از کتاب‌های مرتبط با موضوع خود را فراهم نمایید.

- مشورت با شخصیت‌های علمی متخصص در موضوع مورد نظر شما و نیز مراکز تحقیقاتی هم سو با آن؛

- استفاده از نرم‌افزارهای رایانه‌ای نظیر نرم‌افزارهای نور.